

Vrijheid is (on)begrensd?

Ledenvergadering en Jaarcongres 15 mei 2004 Landgoed Mariënwaerdt te Beesd

Het prachtige Landgoed en Congressentrum Heerlijkheid Mariënwaerdt te Beesd (Gld.) bood op 15 mei de groene en zonnige entourage voor de ledenvergadering 2004 van de Maatschappij. Na een korte kennismaking met de nieuwe Nutshoogleraar prof. dr. J.F.A. Braster werd het huishoudelijk gedeelte van de vergadering vlot afgewerkt. Tijdens de middag werd met veel belangstelling deelgenomen aan de bespreking van het centrale thema voor dit jaarcongres: 'Vrijheid is (on)begrensd?'

Prinses Juliana, beschermvrouwe van het Nut, overleden

In 1959 is Hare Majesteit Koningin Juliana beschermvrouwe geworden van de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen. Dat was het jaar waarin de Maatschappij 175 jaar bestond. Tijdens de feestelijke jubileumbijeenkomst in het Tropeninstituut in Amsterdam heeft Koningin Juliana een rede gehouden waaruit haar sterke betrokkenheid bij het werk van de Maatschappij bleek. Bij de opening van de jaarvergadering sprak de voorzitter de volgende woorden ter herdenking van de overleden beschermvrouwe: "Met groot respect en met oprechte gevoelens van bijzondere erkentelijkheid gedenken wij de buitengewone bijdrage van Prinses Juliana, als onze toenmalige koningin, aan de wederopbouw van Nederland na de tweede wereldoorlog. Haar zeer persoonlijke en meelevende inzet voor vrede en welzijn in Nederland, maar ook in de overzeese gebiedsdelen van het koninkrijk en de rest van de wereld, heeft op ons grote indruk gemaakt. Het streven van onze oud-koningin naar integratie van – en een zo volwaardig mogelijke maatschappelijke participatie door – achtergestelde en gehandicapte medemensen kan ons heden ten dage nog als voorbeeld dienen. Ook in de toekomst zullen wij ons de prinses met grote eerbied blijven herinneren vanwege de warme medemenselijkheid waarmee zij zich tijdens haar regeerperiode en ook daarna sterk heeft gemaakt voor vrede en voor - aan respect voor menselijke waardigheid gepaarde - gerechtigheid".

Mariënwaerdt

Dagthema: 'Vrijheid is (on)begrensd?'

Het thema: 'Vrijheid is (on)begrensd', stond centraal in het middagprogramma. Onder dit motto werd stilgestaan bij het feit dat vrijheid niet zomaar als recht kan worden opgevat, maar dat het recht op vrijheid ook plichten en het dragen van verantwoordelijkheid met zich meebrengt. Hare Majesteit Koningin Beatrix sprak in haar Kersttoespraak 2003 van de 'Vier Vrijheden', als pijlers van onze beschaving: *Vrijwaring van nood en gebrek, Vrijheid van meningsuiting, Vrijheid van godsdienst en cultuur en Vrij zijn van angst en vrees*. Haar moeder, Koningin Juliana, heeft in één van haar toespraken opgemerkt dat de toenemende welvaart ook een toenemende verantwoordelijkheid met zich meebrengt. Misschien geldt hetzelfde voor Vrijheid: Hoe meer vrijheid we denken te hebben, hoe meer verantwoordelijkheid er op ons rust die vrijheid ook voor anderen mogelijk te maken. Vrijheid is daarom onbegrensd en begrensd tegelijk.

Inleider: Voorzitter Eerste Kamer

Mevrouw mr. Y.E.M.A. Timmerman-Buck, voorzitter van de Eerste Kamer der Staten-Generaal, hield een indrukwekkende toespraak over het thema van de dag (zie vanaf pagina 2).

Erepenning van het Nut uitgereikt aan Corry De Vries-van Kempen

De Nutserепенning werd uitgereikt aan mevrouw C.J.H. de Vries-van Kempen, oud-lid van het maatschappijbestuur, voorzitter van het bestuur van het district Oost-Gelderland en voorzitter van het departement Winterswijk. Hiermee werd erkentelijkheid tot uitdrukking gebracht voor haar jarenlange inzet voor - en haar grote betrokkenheid bij onze Maatschappij.

Toespraak voorzitter Eerste Kamer der Staten-Generaal over Vrijheid

Het thema, dat u vandaag op uw jaarbijeenkomst aan de orde stelt, spreekt mij bijzonder aan. Daar komt bij dat het mij een genoegen is voor een gezelschap, dat zo'n invloed heeft gehad op de kwaliteit van de Nederlandse samenleving in de laatste twee eeuwen, het woord te mogen voeren. Kwaliteit van de Nederlandse samenleving allereerst door de duizenden initiatieven tot nut van het algemeen, waarvan zo vele tot op de dag van vandaag nog als merkmasten overeind staan. Maar ook als symbool voor iets anders. Dominee Jan Nieuwenhuijzen en zijn volgelingen kozen ervoor om de maatschappelijke problemen en uitdagingen van hun dagen niet naar anderen of op het bord van de overheid te schuiven, of zich te beperken tot het aanklagen van wantoestanden, maar zelf aan de slag te gaan en zo te getuigen van verantwoordelijkheidsbesef. Een houding en een mentaliteit, die mij aanspreken. Het is ook daarom, dat ik graag op uw uitnodiging ben ingegaan.

Wij schrijven vandaag mei 2004. Mei 2004 zal de geschiedenisboeken ingaan als de maand, waarin de grens van onvrijheid, die door Hitler en Stalin in Europa was getrokken definitief werd uitgedumd. 'De terugkeer naar Europa': het is een droom geweest van tientallen miljoenen medeburgers, twee, drie generaties lang, over de wanhoop en vertwijfeling heen. Met de toetreding van tien nieuwe landen tot de Europese Unie wordt in zekere zin een antwoord gegeven op die veelgestelde vraag: wat is Europa? Voor de nieuwe toetreders is dat antwoord allereerst: vrijheid. De toetreding als een markeringspunt van een halve eeuw of meer verlangen naar, strijden om vrijheid. Blijvende vrijheid.

Is met het bereiken van deze mijlpaal ook een evolutie gemarkeerd naar meer vrijheid in het algemeen? In Europa zijn dictatuur en totalitaire regimes vrijwel verdwenen. En Europa staat niet alleen in die gigantische revolutie naar meer vrijheid van de laatste zestig jaar. Zeker: het leek te beginnen in vele Europese landen, in '44 en '45, maar soms was het maar een vrijheid van enkele weken, of maanden. De dekolonisatie daarna was een schreeuw om vrijheid. Een schreeuw, die helaas in vele gevallen verstomde en ingeruild werd voor nieuwe vormen van onderdrukking en geweld. Daarna zagen we de politieke bevrijding in landen van Zuidwest-Europa, en in de tachtiger jaren brak de democratische wereldrevolutie door. Eerst in landen op het Zuidelijk halfrond, met name Latijns Amerika en daarna in Midden en Oost-Europa. Maar alleen al de vele terugvallen en de onvoltooide revoluties wijzen erop, dat we hier een wereldwijd niet zomaar kunnen spreken van een eenduidige ontwikkeling, een eenrichtingsverkeer naar meer vrijheid. De *wake up call* van San Francisco bij de stichting van de Verenigde Naties, en de proclamatie van de rechten van de mens markeren, evenals Beethoven's zevende symfonie deze maand

bij de toetreding van de tien nieuwe lidstaten, wel idealen maar geen verworvenheden. Vrijheid blijft een opgave.

Politieke vrijheid is niet onbegrensd. In naam van de politieke vrijheid van een gekozen meerderheid zijn in Europa in de vorige eeuw de meest afschuwelijke misdrijven en vrijheidsberovingen begaan. De teloorgang van de democratie in zoveel landen in het zuiden heeft ook alles te maken met het rücksichtsloze doorvoeren van het principe 'the winner takes it all'. Een democratische vrijheid, die haar eigen grenzen niet weet af te bakenen tegenover de rechten van een minderheid, kan radicaal ontaarden. Ik durf nog verder te gaan en te stellen, dat die vrijheid gemakkelijk kan stoten op de grenzen van transcendenten normen en ethiek. Wie democratisch mandaat verwacht met een vrijbrief voor meerderheden, zal snel geconfronteerd worden met de verleiding van onderdrukking. Ongenormeerde politieke vrijheid kan leiden tot een meerderheidsdictatuur.

Hoe pluriform onze samenleving ook is geworden en hoe hoog wij de autonomie van het individu ook als verworvenheid beschouwen, toch ontkomt ook onze maatschappij niet aan een indringend debat over die waarden die wij allen behoren te respecteren en te internaliseren als gemeenschappelijk, ook als ze niet of niet expliciet grondwettelijk gecodificeerd zijn. Rechten van minderheden en normen van de ethiek zijn de piketpalen, de begrenzingen van de politieke vrijheid. Politieke vrijheden omvatten meer dan het recht om deel te nemen aan het staatsbestuur via actief en passief kiesrecht. Een cultuur van vrijheid veronderstelt tevens sferen waarin de overheid niet treedt, waar zij ruimte laat om mensen via hun eigen keuzen en eigen instellingen tot hun recht te laten komen. Daarover was lange tijd consensus in ons land, in Europa, in de westerse wereld. Echter, sinds enige jaren hebben we er een discussie bij in ons werelddeel: het debat over de

nut

'Een cultuur van vrijheid veronderstelt sferen waarin de overheid niet treedt, waar zij ruimte laat om mensen via hun eigen keuzen en eigen instellingen tot hun recht te laten komen'

Vrijheid is (on)begrensd?

multiculturele samenleving. Het dramatische van het debat kon wel eens schuil gaan in het feit dat wij kennelijk weer genoodzaakt zijn om na te denken over de grenzen die onze democratische rechtsstaat stelt aan culturele en burgerlijke vrijheden. De vraag komt indringend op of elke cultuuruiting, elke religie of sommige specifieke uitingen daarvan passen bij een democratische rechtsstaat. Die vraag speelt op het internationale toneel waar wordt verondersteld dat democratie een exportproduct kan zijn, ook voor landen als Irak, ook voor landen waarin sterk op wetsregels georiënteerde vormen van de islam dominant zijn. De vraag speelt tevens nationaal als wij bijvoorbeeld geconfronteerd worden met de vraag of moskeeën met radicale krachten gesloten moeten worden, of een Arabisch Europese Liga (AEL) een plek in de politiek verdient, wat we doen met de kernwaarden van onze rechtsstaat in scholen. In hoeverre stelt onze rechtsstaat grenzen aan vrijheden? In hoeverre mag de overheid een democratische gezindheid mee bewerkstelligen? Dát de overheid daartoe gerechtigd is, lijkt mij als zodanig geen vraag meer te zijn. Immers, een rechtsstaat is meer dan een overheid, een rechtsstelsel, een set grondregels. De rechtsstaat wortelt ook in een cultuur, in wat wij terecht noemen een *rechtsgemeenschap*. Hoe kan de overheid daaraan invulling geven? Mag zij daaraan actief werken via het onderwijs, via voorlichting? Mag zij – ik chargeer nu – vanuit een soort *Verfassungspatriottismus* scholen controleren of zij binnen de kernwaarden van de rechtsstaat blijven, zoals de inspectie nu doet? Mag zij – actiever – van scholen vragen om de kernwaarden te doceren met het oog op een identificatie en vereenzelving met die rechtsstaat? Als Kamervoorzitter moet ik mij onthouden van specifieke antwoorden op deze concrete politieke vragen. Maar in algemene zin kan ik wel het volgende voorhouden.

Burgerschap is sinds de jaren negentig een belangrijk thema. Het is geïntensiveerd door het debat over de multiculturele samenleving. De dilemma's rond enerzijds de identiteit van de rechtsstaat die vrijheden wil beschermen en anderzijds het gebruik van die vrijheden om de identiteit van juist die rechtsstaat te ondergraven – hetzij via extremisme, fundamentalisme of juist de nalatigheid van de vrijblijvendheid – heeft zich de afgelopen jaren in alle scherpte afgetekend. Bij de vraag wat de kernwaarden van de democratie zijn, hoort mijns inziens de vraag of het voldoende en afdoende is om 'negatieve' vrijheden te formuleren, vrijheden die de onafhankelijkheid markeren van burgers en maatschappelijke instellingen ten opzichte van elkaar en ten opzichte van de overheid, vrijheden met 'blijf van mijn lijf rechten'. De tijd is aangebroken voor de vraag of onze rechtsstaat ook vereenzelving vergt met de waarden waarvoor die staat. Vrijheid duidt op meer dan een overheid die in haar hok blijft. Zij vraagt

om identificatie en daarmee bevinden we ons midden in de vraag of onze cultuur daarvoor voldoende basis, voldoende breedte en diepte biedt. Enerzijds vanwege mogelijk gebrek aan burgerschap, anderzijds omdat onze samenleving nieuwe culturen kent waarmee wij het soms zichtbaar moeilijk hebben. Overigens wil ik erop wijzen dat dergelijke fundamentele vragen niet helemaal nieuw zijn. Met bijvoorbeeld de discussie over de Algemene Wet Gelijke Behandeling hebben wij met elkaar gezien hoe het verbod van non-discriminatie ook in de horizontale relaties van burgers door moet werken en vrijheden kan begrenzen.

Ten aanzien van de politieke vrijheid wil ik nog één bemerking maken. Ik constateer een zekere onverschilligheid tegenover onze vrijheid als we – en dat geldt niet alleen voor ons land – de participatie van burgers in ogenschouw nemen. De erosie van de democratische participatie is mijns inziens een zwaar onderschatte bedreiging van de vrijheid. Wie het politieke bedrijf overlaat aan zeer kleine en wisselende meerderheden van de bevolking boet niet alleen op de kwaliteit van het bestuur in, maar legt de macht al snel in handen van emoties, manipulaties en fanatici. We hebben gezamenlijk nog geen antwoord op de leegloop van de politieke partijen, maar er is voor hen nog geen alternatief ontwikkeld als bemiddelaars tussen burger en overheid, als recruteerders van afgevaardigden, als overleg- en bezinningsplatforms over de ingrijpende politieke en maatschappelijke keuzes. Allerhande krachten – media, think tanks, de civil society – kunnen bijdragen leveren aan de politieke keuzes, maar voorshands zijn politieke partijen bij het functioneren van de democratie nog onmisbaar. Dat veronderstelt toch een minimumniveau aan participatie, zowel voor hun legitimatie als voor hun kwaliteit. Wie vrijheid en democratie op waarde schat, in hun onderlinge verbinding, kan niet onverschillig blijven ten aanzien van de leegloop van politieke partijen of wegblijven bij de stembus. Een bevolking, waar meer burgers bij de criminaliteit dan bij het politieke bestel betrokken zijn, kan geen gezonde democratie in stand houden. De Nederlandse samenleving bevindt zich wat dat betreft in de gevarenzone.

Het moge duidelijk zijn dat vrijheid een bredere strekking heeft dan een politieke. President Roosevelt had het al over een veel breder scala van vrijheid dan alleen de politieke. Vrijheid van behoeftigheid, van armoede is één van zijn *four freedoms*. Ik licht deze er uit, omdat die vrijheid om niet in extreme armoede te hoeven leven exact de begrenzing van de vrijheid van anderen met zich brengt. uw beweging heeft dit goed begrepen. Door destijds in vrijwilligheid de roeping van armoedebestrijding op te pakken werden juist de voorwaarden geschapen voor een samenleving, die niet gebroken werd. De brug tussen de klassen in de negentiende en begin twintigste eeuw bleef dankzij dit soort initiatieven intact – hoe smal soms ook – en meer nog: de vrijheid tot welvaart kreeg haar ruimte omdat de onvrijheid van absolute armoede beperkt werd. We kennen allen de gebroken samenlevingen waar die bruggen niet aanwezig waren en waar de grenzeloosheid van de rijkdom uiteindelijk betaald is met opstand, klassenstrijd, onderdrukking of een fataal hoge prijs van maatschappelijk isolement van de rijken.

nut

'De erosie van de democratische participatie is mijns inziens een zwaar onderschatte bedreiging van de vrijheid'

Toespraak voorzitter Eerste Kamer der Staten-Generaal over Vrijheid

Wereldwijd is er net als bij de democratische wereldrevolutie in de afgelopen vijftig jaar veel bereikt op het terrein van de armoedebestrijding. Anderhalf miljard medemensen zijn in de afgelopen dertig jaar boven de armoedegrens uitgekomen. Maar tezelfdertijd leven ook anderhalf miljard mensen onder die armoedegrens, op dat inkomen van een dollar per dag. De strijd tegen de armoede en voor de vrijheid van overleving is nog lang niet gewonnen. Dat zal alleen gaan, nu het om de hardnekkigste armoedegebieden en –groepen gaat, als wij erkennen dat er grenzen zijn aan onze vrijheid van overbesteding om anderen de vrijheid tot overleven te gunnen. Zo niet, dan zijn de gevolgen, ook voor die vrijheid van ons, voorspelbaar. Een mensendicht hek zetten om Europa zal een illusie blijken.

Wie de vrijheid tot de welvaart wil blijven genieten, verliest de vrijheid op de exclusiviteit daarvan voor zichzelf. Ook ten principale geldt – ik kom daar aan het einde van mijn inleiding nog op terug - dat waarachtige vrijheid solidariteit met andere mensen en bevolkingsgroepen veronderstelt.

Wat voor de vrijheid om te overleven geldt, geldt misschien nog nadrukkelijker voor de begrenzing van de vrijheid om natuurlijke hulpbronnen te verteren en het milieu onomkeerbaar te belasten. Sinds het begrip ‘milieugebruiksruimte’ in internationale verdragen geïkt is, is expliciet ook de begrenzing van die vrijheid aangegeven: het beslag van de een komt immers ten koste van de ander. De afgelopen jaren hebben een scherp dispuut getoond, juist rondom de vrijheid van de grootste verbruikers van energie en andere grondstoffen. Het is een dubbel dispuut geworden: met de niet of aanzienlijk minder gebruikers van nu, én met de volgende generaties. Weinig domeinen van individueel menselijk handelen en van collectieve besluitvorming tonen zo scherp aan als de opdracht tot behoud van natuur en milieu, hoe ongelimiteerde en ongenormeerde vrijheid op haar eigen grenzen stuit. Omdat die begrenzing nog maar bij uitzondering kan worden afgedwongen zullen we ons moeten laten leiden door wetenschap, solidariteit, moraliteit en toekomstbewustzijn. Tevens zullen we ons moeten wapenen tegen de drogreden, dat de ander zich toch ook niet aan de regels houdt: in individuele gevallen, als het om huisvuil gaat, of op het niveau van de staten die concurrentie vervalsen en steden bouwen in woestijnen ten koste van de avondlamp in hutten elders. Het zal de grote uitdaging van de komende jaren worden om tot vrijwillige zelfbeperking te komen. De afwezigheid van die zelfbeperking heeft al in deze jaren geleid tot prijsexplosies, klimaatverstoringen en risicotoenames, die het gehele concept van consumptievrijheid onder druk zetten. Een concept, dat zo sterk verbonden is met een kernbegrip van onze cultuur: zelfverwerkelijking. Wie de vrijheid om te consumeren wil blijven behouden, ook voor

toekomstige generaties, zal zich nu en hier moeten dwingen tot soberheid. Dit kan beschouwd worden als een grens aan de vrijheid van de huidige consumenten indien vrijheid wordt opgevat als een ruimte waarbinnen men geen last hoeft te hebben van anderen. Wie echter vrijheid wil normeren met betrokkenheid op andere mensen en andere, toekomstige generaties, zal die zelfbeperking beschouwen en ervaren als voorwaarde voor het verwezenlijken van individuele vrijheid.

Daarmee kom ik tot slot tot wat door sommigen wordt beschouwd als misschien wel een van de grootste bedreigingen van de vrijheid in onze dagen. Ik zeg het met aarzeling en zelf worstel ik nog met de duiding van het probleem, zowel kwantitatief als kwalitatief. Maar ik durf in uw gezelschap ook iets neer te leggen van mijn persoonlijke ervaringen en gevoelens. uw Maatschappij tot Nut van het Algemeen, die ik – zo zei ik al – zeer waardeer, zou in de VS betiteld worden als typisch een symptoom van een *compassionate society*. Mededogen is misschien niet de juiste vertaling van *compassionate* en betrokkenheid is misschien te vlak.

Verantwoordelijkheidssamenleving komt er mogelijk nog het dichtste bij.

Ik sprak over een cultuur van zelfverwerkelijking. Dat kan, gelukkig, hand in hand gaan met verantwoordelijkheid. Verantwoordelijkheid als levenshouding, niet afgedwongen door de noodzaak of pressie van sociale controle of andere instrumenten van drang, maar het resultaat van vrijheid, van een persoonlijke keuze.

Toch zie ik hier problemen. We dachten, dat met het losser worden van maatschappelijke verbanden, soms met de groei van de anonimiteit in de urbane samenlevingen, de vrijheid ook de grote winnaar zou zijn; dat in ieder geval sociale pressie zou verminderen en ruimte voor zelfverwerkelijking zou toenemen. Eigen keuzes, in beroep, in bestedingen, in maatschappelijke en politieke participatie, in vormen van partnerschap. De vrijheid tot het maken van die keuzes tot zelfverwerkelijking is een groot goed. De vraag is echter of die keuzevrijheid wel zo groot is als deze lijkt. Ik stel deze vraag ook als moeder van opgroeiende kinderen. Ik meen te moeten constateren, dat bij alle vooruitgang in het domein van de vrijheid, de druk, de pressie tot een bepaald soort gedrag, een bepaald soort opvattingen, een bepaald leefpatroon groot is. Zo groot, dat de keuzes van jonge mensen dikwijls onbewust verengd worden. Wat voorgeschoteld wordt als vrijheid is soms een bepaald gedragspatroon, een kledingnorm, een levensopvatting zelfs, die dwingend is en inperkend. En die als zodanig ook zou moeten worden ontmaskerd. Culturele opvattingen en sociale controle waren in vroegere tijden duidelijke inperkingen van vrijheid. Ze kwamen van het ouderlijk gezag, van toen vertrouwde instituten en de directe omgeving. Als de huidige pressies en inperkingen al niet minder groot zijn, dan zijn ze in ieder geval wel minder grijpbaar, minder aanspreekbaar. Ik noem de wereld van de reclame, van amusement en popcultuur, soms ook van filmmakers en t.v.-producenten. En vooral de bijna onaantastbare wereld van het oordeel van leeftijd- en generatiegenoten.

Ik ben te jong om een hunkerend heimwee te kunnen hebben naar vroeger tijden. Ik ben zeker

‘Wat voor de vrijheid om te overleven geldt, geldt misschien nog nadrukkelijker voor de begrenzing van de vrijheid om natuurlijke hulpbronnen te verteren en het milieu onomkeerbaar te belasten’

Vrijheid is (on)begrensd?

ook geen cultuurpessimist. Ik geloof in de menselijke kracht van ontwapening van dit type pressie. Inderdaad, zoals twee eeuwen geleden burgers, kinderen zich konden bewapenen, dankzij uw werk, tegen onwetendheid. Alleen wie kennis had, kon in die tijd tot vrijheid komen. Basiskennis volstaat niet meer in onze dagen. De grote uitdaging zal worden de horizon van de kennis te verbreden. Er zijn andere rolmodellen dan die via sommige media worden voorgeschoteld; er zijn andere leefpatronen dan die dominant zijn in glossy tijdschriften; er zijn andere partnerschappen dan die van de filmwereld; andere manieren om zin aan het bestaan te geven dan op de lijst van Quote te komen of op de cover van de Privé. Zeker, wie kiest voor de Idols, de inzet om tot de 500 rijkste Nederlanders te gaan horen, of de meest luxe van alle terreinwagens te gaan kopen, die heeft in onze maatschappij gelukkig de fundamentele vrijheid daartoe. Maar dat neemt niet weg, dat van waarachtige vrijheid slechts sprake is, als er wat te kiezen valt en als men weet heeft daarvan. Dus behoren mensen, burgers, jongeren de verrekijkers en de vergrootglazen mee te krijgen om te zien dat er meer nastrevenswaardigs voorhanden is dan wat in de laatste t.v.-uitzending of op internet als welhaast normatief wordt voorgeschoteld. Gechargeerd gesteld: een samenleving met in dát opzicht perfecte consumenten loopt het risico een maatschappij te worden van mensen met te lege

zielen en verschraalde intermenselijke verhoudingen. In die zin heeft onze samenleving grote behoefte aan een cultuurdebat – sommigen noemen dat een debat over waarden en normen – dat zich niet concentreert op inperking van vrijheid, maar juist op versterking ervan.

Het lijkt logisch om te verdedigen dat de vrijheid van de één de vrijheid van de ander inperkt. Het lijkt daarmee ook logisch om een tegenstelling te ontwaren tussen hetgeen het individu wil en wat de gemeenschap vereist. Dán gaat de discussie ook over het begrenzen van vrijheden, vanuit de gedachte dat wij nu eenmaal met elkaar op deze aardbol zijn en het leven leefbaar moeten houden. Ik stel daartegenover dat niet zozeer sprake zou moeten zijn van het claimen van individuele vrijheden maar van het met elkaar delen van de vrijheid die de mens toekomt. Niet zozeer omdat het niet anders kán, omdat we nu eenmaal met meerderen zijn, maar omdat we het niet anders moeten willen. Niet zozeer onafhankelijkheid van de ander maar gerichtheid op die ander is een voorwaarde voor werkelijke vrijheid. Als menselijke wezens zijn wij daartoe in staat, we hebben de potentie verantwoordelijkheid te dragen voor en solidair te zijn met anderen. Die potentie uit te buiten behoort tot de menselijke waardigheid. Tegenover de keuze voor zelfverwerkelijking vanuit een vrijheidsbegrip dat afschermt van afhankelijkheid stel ik derhalve een vrijheidsbegrip dat die afhankelijkheid als voorwaarde ziet voor ontplooiing voor ons mensen als sociale wezens. De plicht om die – onbegrensd – vrijheid te bewerkstelligen zie ik dan ook als een voorrecht.

Dames en heren, ik heb getracht u enige gedachten aan te reiken voor de discussie vanmiddag. Graag dank ik u voor uw aandacht.

nut

‘Niet zozeer onafhankelijkheid van de ander maar gerichtheid op die ander is een voorwaarde voor werkelijke vrijheid’

Nieuwe Nutshoogleraar

Prof. dr. J.F.A. Braster is de nieuwe Nutshoogleraar voor de Leerstoel ‘Geschiedenis van het Onderwijs vanwege de Maatschappij tot Nut van ‘t Algemeen’ aan de faculteit sociale wetenschappen in Utrecht. Hij volgde in september 2003 prof. dr P.Th.F.M. Boekholt op, die met emeritaat is gegaan. De heer Braster is socioloog. Hij houdt zijn inaugurele rede op 3 februari 2005 in het Academiegebouw in Utrecht. Nutsleden zijn hierbij van harte welkom.

Dr. P.H. Schröderprijs uitgereikt aan departement Wassenaar

De dr. P.H. Schröderprijs wordt toegekend aan departementen die op maatschappelijk vernieuwende wijze inhoud geven aan de Nutsdoelstelling. De prijs ging dit jaar naar het departement Wassenaar. Dit departement is al meer dan tien jaar actief als ‘theaterbureau’ voor haar ruim zeshonderd – veelal oudere – leden. Jaarlijks worden ongeveer zestig theater- en muziekvoorstellingen aangeboden en wordt ook het vervoer van en naar de locatie verzorgd. Het departement voorziet in een grote behoefte en getuigt daarmee van een sterke sociale betrokkenheid. Wassenaar doet de doelstelling van het Nut eer aan!

Op de foto van links naar rechts Cees Kerkhoven (voorzitter departement Wassenaar), Gijs Schilthuis (voorzitter Maatschappij) en Elly van den Berg-van Ooijen (vice-voorzitter departement Wassenaar)

Eurokartoenale 'Vrijheid'

Eens per twee jaar organiseert de afdeling Kruishoutem van het Willemsfonds uit Vlaanderen (de Belgische zusterorganisatie van het Nut) een internationale cartoonwedstrijd. In 2003 was 'Vrijheid' het thema van deze wedstrijd. Er waren meer dan 400 inzendingen, waarvan een jury er 80 selecteerde, die als reizende tentoonstelling in Vlaanderen, en nu ook in Nederland, geëxposeerd kunnen worden. De volledige cartoontentoonstelling 'Eurokartoenale Vrijheid' werd naar Beesd gehaald om het dagthema te illustreren.

Tekenen... schilderen... muziek... Je uiten in kunst is voor sommige mensen de enige manier om om te gaan met de moeilijke dingen van het leven. Een manier om ze te overleven...

We noemen die mensen 'kunstenaars'. In de persoon van de kunstenaar klinkt op een heel persoonlijke manier door wat er om ons heen gebeurt. De kunstenaar ziet kans om het voor ons te vertalen... soms heel serieus... soms met humor... Kunst maakt voor ons de moeilijke dingen toegankelijk. Kijken naar kunst is voor ons, beschouwers, een manier om even stil te staan bij dingen in de wereld om ons heen. De tekeningen in deze tentoonstelling getuigen daarvan. Ze schudden ons wakker, soms vriendelijk, soms hardhandig. Ze doen ons realiseren dat vrijheid enerzijds het resultaat is van respect voor jezelf en anderzijds het resultaat van respect voor de ander in zijn eigenheid. In die zin verwijst het begrip vrijheid naar grenzen. Vrijheid roept verantwoordelijkheid op: de plicht om naast de roep om vrijheid, diezelfde vrijheid ook voor een ander mogelijk te maken.

Toelichting Vice-voorzitter Willemsfonds over het ontstaan van onze Belgische zusterorganisatie

De heer W. Dehondt, vice-voorzitter van het Willemsfonds, gaf een uitgebreide toelichting over het ontstaan van deze organisatie naar model van de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen. In de tijd dat beide landen één natie vormden waren er in Vlaanderen ook Nutsdepartementen. Na de afsplitsing van België werd in 1851 in Gent het Willemsfonds opgericht; er werden afdelingen gevormd onder meer op plaatsten waar voorheen een Nutsdepartement was gevestigd. Het Nut heeft hier pionierswerk verricht. Reden genoeg om als organisaties ook nu nog goede contacten te onderhouden.

De cartoontentoonstelling 'Eurokartoenale Vrijheid' werd naar Beesd gehaald om het dagthema te illustreren.

Inspiratiemap voor departementen

Het onderwerp 'Vrijheid' kan van veel verschillende kanten worden benaderd. Om de departementen te inspireren dit veelomvattende onderwerp in eigen kring aan de orde te stellen werd door het algemeen secretariaat een uitgebreide documentatiemap samengesteld. De map bevat onder meer de kersttoespraak 2003 van Koningin Beatrix, de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens, de tekst van de toespraak van mevrouw Timmerman, informatie van o.m. het Nationaal Comité 4 en 5 mei, alsmede gedichten van diverse auteurs, waaronder Slauerhoff en Henriëtte Roland Holst.

De map bevat voorts een catalogus van de tentoongestelde cartoons over 'Vrijheid' en materiaal waarmee in de vorm van gespreks-groepen met het thema kan worden gewerkt. De inspiratiemap werd uitgereikt aan de aanwezige departementsbesturen. Voor departementen, die niet aanwezig waren is de map gratis aan te vragen in Edam. Het maatschappijbestuur wil graag op de hoogte gesteld worden van de activiteiten, die rondom dit thema plaatsvinden; misschien levert de bespreking van dit onderwerp in de departementen interessant materiaal op voor publicatie?

Themagesprekken over vrijheid

Om te ervaren, hoe het is om met elkaar vanuit de cartoons dieper op het thema in te gaan, werd het thema tijdens het middagprogramma in kleine groepen besproken. Daarna volgde een verdieping door middel van prikkelende stellingen, zoals: 'Onbegrensd Vrijheid is een illusie'; 'Ons verlangen naar vrijheid maakt ons onvrij'; 'Democratie onderdrukt de vrijheid van minderheden'; 'Algemeen belang is in de regel onderdrukkend'; 'De emancipatie van de vrouw is afgerond, de emancipatie van de man begint'. De aanwezigen kregen er een indruk van hoe met eenvoudige middelen een veelomvattend thema tot een boeiende en levendige discussie kan leiden. De gespreksgroep lijkt een goede manier om het thema ook in departementen te bespreken. Mevrouw C. Eijgenstein, beleidsmedewerker van het algemeen secretariaat in Edam, is graag bereid de departementen hierbij te assisteren.